

ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТИ УЧУН ЖИНОЙ ЖАВОБГАРЛИК ВА УНИ ОЛДИНИ ОЛИШ УСУЛЛАРИ

Эргашбоев Достон Элмурот ўгли
Тошкент шаҳар ИИББ хузуридаги Тергов бошқармаси
ЎМИБ терговчиси, капитан

Аннотация. Ушбу мақолада фирибгарлик жинояти учун жиной жавобгарлик ва уни олдини олиш усуллари ҳақида сўз юритилган. Ҳар қандай жиноятчиликка қарши курашнинг энг самарали услуби бу жиноятнинг олдини олиш ҳисобланади. Охириги йилларда фирибгарлик жиноятининг ортиб, турли кўринишга эга бўлаётганлиги кўплаб салбий оқибатларни келтириб чиқармоқда. Маълумки фирибгарлик жиноятларини содир этиш сабабларини аниқлаб, унга имкон бераган шарт-шароитларни ўрганиб, жиноятнинг олдини олишда ички ишлар органлари билан бирга барча жамоатчилик ташкилотлари ҳам бирдек масъулдир.

Калит сўзлар: фирибгарлик, ишончини суиистеъмол қилиш йўли, жиноятчилик, жамоатчилик, ҳамкорлик.

Abstract. This article discusses criminal liability for fraud and ways to prevent it. The most effective way to fight any crime is to prevent it. The fact that the crime of fraud has increased and taken on different forms in recent years has many negative consequences. It is known that all public organizations, along with the internal affairs bodies, are equally responsible for identifying the reasons for committing fraudulent crimes, studying the conditions that made it possible and preventing the crime.

Key words: fraud, breach of trust, crime, public, cooperation.

Абстракт. В данной статье рассматривается уголовная ответственность за мошенничество и способы его предотвращения. Самый эффективный способ борьбы с любым преступлением – это его предотвращение. В последние годы количество преступлений, связанных с мошенничеством, возросло и приняло различные формы, что привело к множеству негативных последствий. Известно, что все общественные организации наряду с органами внутренних дел несут равную ответственность за выявление причин совершения мошеннических преступлений, изучение условий, сделавших это возможным, и предотвращение преступления.

Ключевые слова: мошенничество, злоупотребление доверием, преступление, общественность, сотрудничество.

Ўзганинг мулкани талон-торож қилиш билан боғлиқ бўлган жиноятлар орасида фирибгарлик энг кўп тарқалган жиноятлардан бири ҳисобланади. Кейинги вақтларда жамиятимизда ўзгаларнинг молини ноҳақ йўллар билан ўзлаштириш, хусусан фирибгарлик жинояти тез-тез содир бўлиб турмоқда. Аждодлари дину диёнат, ахлоку одоб, ор-номус, ҳалолу покликка одатланган ўзбек халқининг авлодларидан мазкур жиноятга қўл ураётганларнинг учраши

ачинарли ҳолдир. Ҳолбуки, динимизда бировнинг молини алдов, фирибгарлик, чув тушириш йўли билан ўзлаштиришдан қаттиқ қайтарилган. Қуръони каримда бу ҳақда шундай баён этилган. Аллоҳ таоло айтади: “Мол ва бойликларингизни ўрталарингизда ботил йўллар билан емангиз. Шунингдек, била туриб, одамларнинг ҳақларидан бир қисмини гуноҳ йўл билан ейиш мақсадида уни ҳокимларга ҳавола этмангиз.” (Бақара сураси, 188- оят).

Фирибгарлик жинояти молни ботил йўл билан ейишнинг бир кўриниши бўлиб, бундай йўл билан топилган мол дўзах оташининг бир бўлаги ҳисобланади. Бу ҳақда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам кўйидагича марҳамат қиладилар: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг аёллари Умму Салама розияллоҳу анҳо ривоят қилиб айтадилар, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам хужраларининг олдида жанжал овозини эшитиб, ташқарига чиқдилар ва дедилар: “Мен ҳам бир инсонман. Менинг ҳузуримда ҳақ талашиб, даъво билан келиб турасизлар. Балки бирингиз бошқангиздан сўзга чечанроқ бўлиб чиқарсиз ва мен уни рост гапиряпти, деб шунга қараб ҳукм чиқараман. Лекин билиб қўйингки, мен кимга бирор мусулмоннинг ҳаққини олиб берган бўлсам, ўша нарса дўзахнинг бир чўғидир. Хоҳлаган уни олсин, хоҳламаган олмасин”.

Ҳозирги кунда фирибгарликка оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда махсус чора тадбирларни ташкил этиш самарасини ошириш, такомиллаштиришда бир катор муаммоларни номоён этувчи омиллар сифатида кўйидагиларда намоён бўлиб келмоқда:

1. Ушбу турдаги ҳуқуқбузарликлар махсус профилактикасига доир фаолияти амалга оширишнинг ҳуқуқий ва илмий назарий жихатдан ўрганиб чиқиш ва таҳлил қилишдаги камчиликлар учраб турганлиги;

2. Ушбу турдаги ҳуқуқбузарликлар махсус профилактикасига доир чора тадбирларни амалга оширишнинг асосий ҳуқуқий ва ташкилий асосларини чуқур таҳлил этишнинг етарли даражада олиб борилмаётганлиги.

Бизнинг фикримизча фирибгарликка оид ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг самарадорлигини янада ошириш учун авваламбор,

•Фирибгарликка оид ҳуқуқбузарликларни кенг ва чуқур таҳлил қилиш;

•Фирибгарликка оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш мақсадида янги ва самарали махсус чора тадбирларни ишлаб чиқиш ва замон талаблари доирасида такомиллаштириш;

•Ички ишлар органларининг ушбу турдаги ҳуқуқбузарликлар профилактикасида жамоат ташкилотлари корхона муассасалар давлат ва нодавлат органлари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органлари орасида ҳамкорликни кенгайтириш ва юқори даражада амалга оширилишини таъминлаш, каби вазифаларни хал этиш лозим, деб ҳисоблаймиз. Ҳозирги кунда фирибгарликнинг умумий динамикаси, унинг кўринишлари кўпайиб бораётганлиги ҳам мавзунинг долзарблигидан далолат беради. Ундан ташқари, ҳаёт кечириш зарур маблағларни одамларни алдаш йўли билан

топаётган шахс фақат жиноятчи сифатида хавфли бўлмай унинг килмиши туфайли давлатга, одамларга моддий зарар етказилши билан бир қаторда, фирибгарлик оқибатлари аҳолига, айниқса ёшлар тарбиясига салбий таъсир кўрсатади. Шундай экан, жиноятчиликка қарши қарши курашувчи органларга маъсулият юклатилади.

Фирибгарлик жиноятининг махсус профилактикаси, мамурий ҳудудда фирибгарликнинг сабабларини ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф этиш, фирибгарлик содир этишга мойил бўлган ва содир этган шахсларни аниқлаш ҳамда уларга профилактик таъсир кўрсатиш мақсадида ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси чора-тадбирларни амалга оширади.

Фирибгарлик жиноятларини содир этишнинг асл мақсадига кўшимча равишда, жиноятчиларда ўзбошимчалик, таваккалчилик, «еҳтиросни қондириш» каби ғаразли мақсадлар ҳам мавжуд. Бунда жиноятчилар руҳий озик ва завқ оладилар. Шунинг учун бу мақсад жиноят содир этилишида доимо уларга далда беради.

• Бошка тоифадаги шахслар деганда мисол қилиб фирибгарликка оид ҳуқуқбузарликларни ҳали содир этмаган аммо ўзини тутиши ҳатти - ҳаракатлари билан бу гурдаги ҳуқуқбузарликларни содир этиш эҳтимоли юкори даражада бўлган шахслар гуруҳини аниқлаш ва профилактик чора тадбирлар кўриш механизми назарда тутилади. Хар бир ҳудудда ижтимоий-демографик жараёнлар мазкур ҳудуддаги криминоген вазият билан узвий боғлиқдир. Ҳудуддаги жиноий элементлар, яни салбий тоифалар билан билан ҳисобда тқрган ёки жиноий ҳаракатлар ларга мойил шахслар профилактикасининг тўғри ташкилининг олдини олишга хизмат қилади. Малумки иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар нафақат жисмоний ва юридик шахсларга маънавий ва моддий етказди, балки давлат ва жвмият манфаатларига таъсир кўрсатади.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда жиноятчиликнинг, айниқса, фирибгарлик жиноятини олдини олиш ва унга қарши курашаш бўйича бир қатор самарали ишлар олиб борилишига қарамасдан, ушбу турдаги жиноятлар салмоғи йилдан йилга ошиб бормоқда. Бугунги кунда фирибгарлик жиноятларининг кўпайиши, ўз навбатида, жамиятда алданиб, мол-мулкидан айрилган фуқоралар ортишига сабаб бўлмоқда. Афсуски, жиноятчиликка қарши курашишда ҳалигача эскича ишлаш тизимидан воз кеча олмаяпмиз.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар бу фаолиятга кўрсаткичларни олдинги давр билан таққослаш орқали баҳо бериб келмоқда. Аслида битта бўлса ҳам жиноят бўлгани ҳаммамизни ташвишга солиши керак. Жиноятчиликка қарши кураш амалиётининг кўрсатишича, кўп ҳолларда фирибгарлик жиноятларини содир этишда шахс ўз олдига, асосан, моддий ва мулкий бойликларга эга бўлишни мақсад қилиб кўяди.

Тахлилларга кўра, фирибгарлик жиноятларининг аксарият қисми савдо, хизмат кўрсатиш ҳамда кўчмас мулк ва ер олди-сотдиси соҳасида содир этилганлиги кузатилади. Таъкидлаш жоизки, тахлиллар жараёнида фирибгарлик жиноятлари корхон ва фирмалар, маиший хизмат кўрсатиш(сартарошхона, тикувчилик цехи ва х.к), автосалонлар, банк ва кредит муассалари, давлат хизматлари (газ электр, сувоқава, солиқ ва х.к) бинолари, соғлиқни сақлаш муассасалари, ҳокимият, талим муассасалари, хаттоки, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар биноларида ҳам содир этилганлиги аниқланди. Ҳозирги ушбу турдаги жиноятларнинг олдини олиш ва унинг бугунги кундаги ҳолатини аниқлаш бўйича қатор илмий амалий тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Маълумки ҳар бир ҳудудда ижтимоий-демографик жараёнлар мазкур ҳудуддаги криминоген вазият билан узвий боғлиқдир. Ҳудуддаги жиноий элементлар, яни салбий тоифалар билан билан ҳисобда турган ёки жиноий ҳаракатларларга мойил шахслар профилактикасининг тўғри ташкилининг олдини олишга хизмат қилади.

Хусусан, содир этиладиган фирибгарлик жиноятларида қуйидаги омиллар батафсил ўрганилади:

- айбланувчиларнинг жинсига оид малумотлар;
- яшаш турмуш шароитлари;
- муқаддам судланганлик ҳолати;
- ёшига доир маълумотлар;
- бандлик даражаси;
- айбланувчи ўзини ким сифатида таништирди;
- жиноятни содир этиш воситаси;
- содир этилган соҳа йўналишлари;
- кўп ҳолатли содир этилиш ҳолатлари
- етказилган моддий зарарнинг қопланиши.

Фирибгарлик жиноятининг олдини олишда махсус профилактика йўналишидаги қуйидаги чора-тадбирлар тавсия этилади:

❖ мамурий ҳудудда фирибгарликнинг сабаблари ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф этиш, фирибгарлик содир этишга мойил бўлган ва содир этган шахсларни аниқлаш ҳамда уларга профилактик таъсир кўрсатиш;

❖ мамурий ҳудудда илгари фирибгарлик жиноятини содир этган шахсларни аниқлаш, уларнинг такроран жиноят содир этишининг олдини олиш;

❖ илгари судланган шахслар ўртасида махсус профилактик чора-тадбирларни манзилли амалга ошириш;

❖ илгари судланган шахсларнинг ижтимоий хавфлилик ҳолати, у муқаддам содир этган фирибгарлик жиноятининг тавфсифи, даражасини

